# Nr 17

## Kulturutskottets betänkande i anledning av motion om översyn av bestämmelserna om tillvaratagande av fornfynd.

### Motionen

I motionen 1973:905 av herr Karlsson i Huskvarna (s) hemställs att riksdagen begär en översyn av de nuvarande bestämmelserna för tillvaratagande av fornfynd.

Motionären anför att gällande bestämmelser om fornfynd innebär att markägare kan åsamkas ganska kännbara utgifter för undersökning av fornlämningar som berörs av arbetsföretag. Motionären anser att fornminneslagen har uppenbara brister och att en översyn av lagstiftningen är motiverad. Han anser vidare att staten bör ta på sig de kostnader som uppstår i samband med fornfynds upptäckt och tillvaratagande.

### Gällande ordning m. m.

Enligt lagen den 12 juni 1942 (nr 350) om fornminnen är det förbjudet att "utan tillstånd utgräva, rubba, överhölja eller eljest genom plantering eller bebyggelse eller på annat sätt förändra eller skada eller borttaga fast fornlämning". En grundsats i lagen är att fast fornlämning hör samman med sitt omgivande markområde och att områdets gränser, om så påfordras, kan bestämmas. Fornlämningen har alltså ett miljöskydd. Om det med anledning av allmänt eller större enskilt företag som berör fast fornlämning erfordras, att särskild undersökning av fornlämningen företas eller särskild åtgärd vidtas för att bevara den, skall kostnaden därför åvila företaget, såvitt det inte på grund av särskilda förhållanden finnes obilligt (9 §).

Med anledning av motioner väckta vid 1964 års riksdag angående kostnaderna för bevarande av fast fornlämning hemställde riksdagen hos Kungl. Maj:t om utredning av denna fråga. Utredningsuppdraget överlämnades till 1965 års musei- och utställningssakkunniga (MUS 65) som numera redovisat uppdraget i betänkandet (SOU 1972:45) Kulturminnesvård. De sakkunniga har anfört bl. a. följande:

Lagskyddet för fasta fornlämningar har av ålder haft servitutskaraktär innebärande en till förmån för allmänna intressen gällande inskränkning i rätten att utnyttja marken vilken ägaren har ansetts skola tåla. En sådan inskränkning är inte en för fornminnesvårdslagstiftningen exklusiv företeelse. I andra lagar och förordningar finns liknande restriktioner som tillsammans bildar ett komplex av bestämmelser för tillvaratagande av det allmännas intresse.

Lagskyddet innebar inte att fornlämningar under alla förhållanden måste bevaras. Enligt 6 § fornminneslagen må riksantikvarien lämna

tillstånd att ta bort fast fornlämning om fornlämningen befinnes medföra hinder eller olägenhet som inte står i rimligt förhållande till dess betydelse.

I 9 § fornminneslagen avses det fall att det med anledning av allmänt eller större enskilt arbetsföretag behöver företas särskild undersökning av fast fornlämning eller vidtas särskild åtgärd för att bevara den. Bestämmelsen fastslår principen att kostnaden för sådan undersökning eller åtgärd skall åvila företaget, om det inte på grund av särskilda förhållanden befinnes obilligt. Att förekomsten av fasta fornlämningar kan orsaka ökade kostnader får inte ses som något för kulturminnesvårdsområdet unikt. Som jämförelse må nämnas den stegring av exploateringskostnaderna som förorsakas av de särskilda åtgärder som måste vidtas på grund av dåliga grundförhållanden. Kostnaderna för den arkeologiska undersökning som måste föregå ett friare utnyttjande av marken är en utgiftspost som måste vägas mot den markvärdestegring som inträder sedan fornlämningen avlägsnats. Grävningskostnaden bör därför ingå som en del i den kalkylerade totalkostnaden.

Med utgångspunkt i dessa synpunkter har de sakkunniga funnit att inga principiella skäl talar för en ändring av fornminneslagens 6 och 9 §§.

De sakkunniga har ansett det vara av intresse att klargöra hur och i vilken utsträckning undantagsbestämmelsen har tillämpats och har därför företagit en utredning för att belysa den omfattning i vilken kostnaderna för åtgärder enligt 9 § bestritts av företagare eller det allmänna samt dessa kostnaders relation till de totala byggnadskostnaderna.

De sakkunniga konstaterar att de kulturminnesvårdande organen utnyttjat de möjligheter till subventionering som undantagsbestämmelsen i 9 § medger och att grävningskostnaderna som följd härav inte i nämnvärd grad påverkat hyressättningen och inte heller framdeles kan förmodas leda till sådan påverkan. Såsom framgår av den livliga byggnadsverksamheten i stadskärnorna torde icke heller grävningskostnaderna ha inverkat på viljan till investeringar i städernas centrala delar.

Den av de sakkunniga företagna utredningen liksom ovan framlagda synpunkter ger vid handen att huvudregeln i fornminneslagens 9 § bör bibehållas. Utredningen visar emellertid samtidigt att många arkeologiska undersökningar föranledda av mindre arbetsföretag i äldre stadskärnor har kunnat genomföras till rimlig kostnad för byggherren endast genom olika former av subventioner. Denna handlingspolitik, som har stöd i paragrafens undantagsbestämmelse, har möjliggjort tillvaratagandet av de vetenskapliga intressena samtidigt som belastningen på arbetsföretagen kunnat hållas på acceptabel nivå. Subventionsformen har emellertid i alltför hög grad karaktären av tillfälliga och av situationen framtvingade provisorier.

De sakkunniga anser att grundprincipen i 9 § fornminneslagen bör bibehållas. För att ge vidgade möjligheter att tillämpa paragrafens undantagsbestämmelse bör dock riksantikvarieämbetet förfoga över fasta resurser i en storleksordning som bättre svarar mot den totala grävningsvolymen i hela landet. De sakkunniga föreslår därför att anslaget för bidrag åt uppdragsgivare som genom taxesättningen belastas med alltför höga utgrävningskostnader räknas upp från nuvarande 38 000 kr. till 200 000 kr. Samtidigt föreslås att medlen inte enbart skall användas inom ämbetets uppdragsverksamhet utan att de även skall kunna disponeras för grävningar som utföres i annan regi.

Utskottet

Som framgår av den i det föregående lämnade redogörelsen har en översyn av lagen om fornminnen helt nyligen utförts av 1965 års musei- och utställningssakkunniga. De sakkunniga har i betänkandet (SOU 1972:45) Kulturminnesvård föreslagit vissa ändringar i lagen – dock inte beträffande förutnämnda grundprincip i 9 § – och en kraftig ökning av de anslagsmedel som står till riksantikvarieämbetets förfogande för bidrag till markägare i nu avsedda fall. Betänkandet remissbehandlas för närvarande och utskottet anser sig därför inte böra föreslå riksdagen att göra det i motionen önskade uttalandet.

Under åberopande av det anförda hemställer utskottet

att riksdagen avslår motionen 1973: 905.

Stockholm den 3 april 1973

På kulturutskottets vägnar
LENNART MATTSSON

*Närvarande vid ärendets slutbehandling*: herrar Mattsson i Lane-Herrestad (c), Larsson i Vänersborg (s), Källstad (fp), fru Sundström (s), herr Nilsson i Agnäs (m), fru Berglund (s), herrar Sundman (c), Zachrisson (s), fru Frænkel (fp), herrar Leander (s), Eriksson i Ulfsbyn (c), Green (s), fru Johansson (s), herr Nisser (m) och fru Nordlander (vpk).

GOTAB 73 3631 S Stockholm 1973